कक्षा ९ को नेपाली: बुझेर पढौँ

कक्षा ९ को अन्तिम परीक्षाको नमुना प्रश्नपत्र ३

उत्तरकुञ्जिका

पूर्णाङ्क ७५ · ३ घण्टा

अङ्क विभाजनमा दिइएका बुँदाका आधारमा अङ्क दिनुहोस्। फरक शब्दमा लेखिएको भए पनि उही कुरा भनेको उत्तर सही मानिन्छ।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको विशिष्टीकरण तालिका 2080, कक्षा 9–10, अनिवार्य नेपाली अनुसार साइन्स प्लेग्राउन्डले तयार पारेको अभ्यास प्रश्नपत्र, आधिकारिक प्रश्नपत्र होइन।

शब्दार्थ — २ अङ्क

१. [२]

समूह ‘क’	समूह ‘ख’
श्रेष्ठ	असल, उत्तम
अनुपम	उपमा दिन नसकिने, अतुलनीय
सुग्घर	सफा, स्वच्छ
जिल्द	किताबको गाता

बाँकी दुई अर्थ (ठुलो र डरलाग्दो; छिटो हिँड्ने) कुनै शब्दसँग मिल्दैनन्।

अङ्क विभाजन

- प्रतिजोडा ०.५ का दरले श्रेष्ठ र अनुपमको अर्थ सही जोडा मिलाएमा।
- प्रतिजोडा ०.५ का दरले सुग्घर र जिल्दको अर्थ सही जोडा मिलाएमा।

शब्द पहिचान — २ अङ्क

२. [२]

क. कञ्चन

ख. साँझ

ग. हार (फूलको माला; पराजय)

घ. ताँती

अङ्क विभाजन

- प्रतिशब्द ०.५ का दरले ‘कञ्चन’ र ‘साँझ’ सही लेखेमा।
- प्रतिशब्द ०.५ का दरले ‘हार’ र ‘ताँती’ सही लेखेमा।

वाक्य रचना — २ अङ्क

३. [२]

- **टुक्का: रङ उड्नु** (डर, लाज वा दुःखले अनुहार फिका हुनु): चोरी गरेको कुरा खुलेपछि त्यो मान्छेको अनुहारको रङ उड्यो।
- **प्राविधिक शब्द: नर्सरी** (बिरुवा उमारेर सार्नलायक बनाइने ठाउँ): वन कार्यालयको नर्सरीबाट ल्याइएका बिरुवा विद्यालयको चौरमा रोपिए।

अङ्क विभाजन

- ‘रङ उड्नु’ टुक्का पहिचान गरी अर्थ खुल्ने गरी फरक वाक्यमा प्रयोग गरेमा।
- ‘नर्सरी’ प्राविधिक शब्द पहिचान गरी अर्थ खुल्ने गरी फरक वाक्यमा प्रयोग गरेमा।

शुद्ध शब्द पहिचान — २ × ०.५ = १

क. (ii) विशेष

ख. (iii) स्वभाव

वाक्य सम्पादन — २ अङ्क

ख. मेरी हजुरआमा ज्ञानी र मिहिनेती हुनुहुन्छ। [२]

अङ्क विभाजन

- प्रतिशुद्धि ०.५ का दरले ‘मेरि’ लाई ‘मेरी’ (दीर्घ) र ‘मिहीनेती’ लाई ‘मिहिनेती’ (ह्रस्व) बनाएमा।
- प्रतिशुद्धि ०.५ का दरले ‘ग्यानी’ लाई ‘ज्ञानी’ बनाएमा र अन्त्यमा प्रश्नचिह्नको ठाउँमा पूर्णविराम (।) राखेमा।

पदवर्ग पहिचान — ३ अङ्क

५. [३]

शब्द	पदवर्ग
खेत	नाम

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

शब्द	पदवर्ग
त्यो	विशेषण (सर्वनाम ‘त्यो’ यहाँ ‘खेत’ नामको विशेषता बताएर विशेषणको काम गरेको छ: पदवर्ग विचलन)
पहेँलो	विशेषण
बिस्तारै	क्रियायोगी
तर	संयोजक
फुल्दा	क्रियापद (असमापिका)

अङ्क विभाजन

- प्रतिशब्द ०.५ का दरले ‘खेत’ र ‘त्यो’ को पदवर्ग सही पहिचान गरेमा।
- प्रतिशब्द ०.५ का दरले ‘पहेँलो’ र ‘बिस्तारै’ को पदवर्ग सही पहिचान गरेमा।
- प्रतिशब्द ०.५ का दरले ‘तर’ र ‘फुल्दा’ को पदवर्ग सही पहिचान गरेमा।

शब्दनिर्माण

२ × २ = ४

क. **[२]**

उपसर्ग लागेका शब्द	निर्माण प्रक्रिया
उपहार	उप + हार
निर्भय	निर् + भय

प्रत्यय लागेका शब्द	निर्माण प्रक्रिया
नेपाली	नेपाल + ई
लेखाइ	लेख् + आइ
लेखक	लेख् + अक

(प्रत्यय लागेका शब्दमध्ये कुनै दुई।)

अङ्क विभाजन

- प्रतिशब्द ०.५ का दरले उपसर्ग लागेका दुई शब्द पहिचान गरी निर्माण प्रक्रिया सही देखाएमा।
- प्रतिशब्द ०.५ का दरले प्रत्यय लागेका दुई शब्द पहिचान गरी निर्माण प्रक्रिया सही देखाएमा।

ख. **[२]**

- समस्त शब्द: **दालभात** → दाल र भात (द्वन्द्व समास)।
- विग्रह पदावली: **चियाको बारी** → चियाबारी (तत्पुरुष समास)।
- द्वित्व: **आआफ्ना** → आ + आफ्ना (आंशिक द्वित्व: ‘आफ्ना’ को सुरुको अक्षर मात्र अगाडि दोहोरिएको); **ठाउँ ठाउँ** → ठाउँ + ठाउँ (पूर्ण द्वित्व: पूरै शब्द दोहोरिएर ‘धेरै ठाउँमा’ भन्ने अर्थ दिएको)।

अङ्क विभाजन

- प्रतिशब्द ०.५ का दरले एउटा समस्त शब्दको सही विग्रह र एउटा विग्रह पदावलीको सही समस्त शब्द बनाएमा।
- प्रतिशब्द ०.५ का दरले द्वित्व भएर बनेका दुई शब्द पहिचान गरी निर्माण प्रक्रिया सही देखाएमा।

काल र पक्ष

२ अङ्क

७. हिजो राति ठुलो पानी परेछ। खोलामा बाढी आएछ। बाढीले काठको पुल बगाएछ। गाउँलेहरू बिहानै पुल हेर्न गएछन्। **[२]**

अङ्क विभाजन

- प्रतिवाक्य ०.५ का दरले पहिलो र दोस्रो वाक्य अज्ञात भूतमा सही परिवर्तन गरेमा।
- प्रतिवाक्य ०.५ का दरले तेस्रो र चौथो वाक्य अज्ञात भूतमा सही परिवर्तन गरेमा।

भाव र अर्थ

२ अङ्क

८. क. भोलिको खेलकुद दिवस **[२]**

भोलि विद्यालयमा खेलकुद दिवस छ, बिहानै पानी पर्ला कि भन्ने डर छ। पानी नपरे दौडमा हाम्रो कक्षा पहिलो होला। अभिभावक पनि खेल हेर्न आउलान्। म पनि लामो उफ्राइमा पदक जितुँला।

ख. मेरा दाजु इन्जिनियर हुनुहुन्छ। उहाँ हरेक बिहान कार्यालय जानुहुन्छ। उहाँ बेलुका मलाई गणित पढाउनुहुन्छ। उहाँ बिदामा गाउँ जानुहुन्छ।

अङ्क विभाजन

- प्रतिवाक्य ०.५ का दरले क: शीर्षकसहित सम्भावनार्थका फरक क्रियापद प्रयोग गरेका पहिला दुई वाक्य लेखेमा; ख: पहिला दुई वाक्य उच्च आदरमा सही परिवर्तन गरेमा।

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

- प्रतिवाक्य ०.५ का दरले क: सम्भावनार्थका फरक क्रियापद प्रयोग गरेका अर्का दुई वाक्य शुद्ध रूपमा लेखेमा; ख: अर्का दुई वाक्य उच्च आदरमा सही परिवर्तन गरेमा।

वाक्यान्तरण

४ अङ्क

९. क. पानी परेपछि खेतमा रोपाइँ सुरु भयो। **[४]**

ख. हजुरआमाद्वारा कथा सुनाइयो।

ग. नर्स बिरामीलाई ओखती खुवाउँछिन्।

घ. भाइद्वारा राति छिटै सुतियो।

अङ्क विभाजन

- क: पहिलो वाक्यको क्रियालाई 'परेपछि' जस्तो असमापिका बनाई दुई वाक्यलाई एउटै वाक्यमा जोडेमा।
- ख: कर्ताको 'ले' हटाई 'द्वारा' लगाएर कर्मअनुसारको क्रिया (सुनाइयो) लेखेमा।
- ग: गराउने कर्ता थपी पुरानो कर्तामा 'लाई' लगाएर प्रेरणार्थक क्रिया (खुवाउँछिन्) लेखेमा।
- घ: कर्तामा 'द्वारा' लगाई धातुमा '-इ' थपेर अन्य पुरुष एकवचनको क्रिया (सुतियो) लेखेमा।

भाषिक संरचना पहिचान र प्रयोग

४ अङ्क

१०. क. ताल वरिपरि फोहोर नफाल्ने नियम सबैले पालना गरेनन्। **[४]**

ख. 'तालमा': अधिकरण कारक, सप्तमी विभक्ति (मा)।

ग. उद्देश्य: हाम्रो कक्षाका सबै विद्यार्थी; विधेय: रारा पुगेर निकै खुसी भए।

घ. जब बिहान घाम लाग्छ, तब तालको पानी निलो देखिन्छ।

अङ्क विभाजन

- क: 'गरे' लाई 'गरेनन्' बनाई वाक्य अकरणमा बदलेमा।
- ख: प्रत्येक ०.५ का दरले अधिकरण कारक र सप्तमी विभक्ति दुवै लेखेमा।
- ग: प्रत्येक ०.५ का दरले उद्देश्य (हाम्रो कक्षाका सबै विद्यार्थी) र विधेय (बाँकी अंश) सही छुट्याएमा।
- घ: 'जब–तब' जस्ता सापेक्ष संयोजकले आश्रित र मुख्य उपवाक्य जोडेर मिश्र वाक्य बनाएमा।

बोध प्रश्नोत्तर

४ अङ्क

११. क. तिलकले दुईओटा घारबाट मौरीपालन सुरु गरेका थिए। **[४]**

ख. मौरीले टोक्छ र मह बेचेर राम्रो कमाइ हुँदैन भन्ने ठानेर गाउँलेले तिलकलाई गिज्याए।

ग. मौरी फूलबाट फूलमा डुल्दा परागसेचन हुने र त्यसले तोरी, फलफूल र तरकारीको उब्जनी बढाउने भएकाले छिमेकी किसान घार राखिदिन अनुरोध गर्छन्।

घ. अरूले गिज्याउँदा पनि हरेस नखाई सिप सिकेर निरन्तर लागे सानो सुरुआत पनि ठुलो सफलतामा बदलिन्छ। मौरीले जस्तै थोरै थोरै मिहिनेत जम्मा गर्दै धैर्य राख्नुपर्छ भन्ने कुरा तिलकको अनुभवबाट सिक्न सकिन्छ।

अङ्क विभाजन

- क: दुईओटा घार लेखेमा।
- ख: मौरीले टोक्ने र कमाइ नहुने ठानेको कारण लेखेमा।
- ग: परागसेचनले उब्जनी बढ्ने कारण लेखेमा।
- घ: हरेस नखाने, सिप सिक्ने र धैर्य राख्ने कुरालाई गद्यांशसँग जोडेर लेखेमा।

निर्देशित रचना

४ अङ्क

१२. क. इमानदारीको इनाम **[४]**

गण्डकी किनारको एउटा सानो बजारमा दिल नाम गरेको भरिया बस्थ्यो। ऊ दिनभर अरूको भारी बोकेर साँझ थोरै ज्याला पाउँथ्यो। गरिब भए पनि ऊ इमानदार थियो।

एक दिन भारी बोकेर फर्कंदै गर्दा बाटोमा उसले एउटा थैलो भेट्यो। खोलेर हेर्दा थैलोमा धेरै पैसा थियो, र एउटा कागजमा व्यापारी केशवको नाम र ठेगाना लेखिएको थियो। दिलको मनमा एकछिन लोभ पलायो: यत्रो पैसाले त छोराछोरीलाई राम्रो विद्यालयमा पढाउन सकिन्थ्यो। तर उसले तुरुन्तै सोच्यो, 'अर्काको पसिनाको पैसाले मेरो घरमा सुख आउँदैन।'

ऊ सिधै व्यापारीको घर गयो र थैलो फिर्ता गऱ्यो। हराएको पैसा फेला परेकोमा व्यापारी निकै खुसी भए, र दिललाई इनाम दिन खोजे। दिलले नम्र भएर भन्यो, "साहुजी, आफ्नो कुरा फिर्ता पाउनु तपाईंको हक हो। मलाई इनाम होइन, काम चाहिन्छ।"

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

व्यापारी दिलको जवाफले प्रभावित भए। उनले दिललाई आफ्नो पसलमा भरोसायोग्य कामदारका रूपमा जागिर दिए। त्यस दिनदेखि दिलको परिवारले दुःखका दिन बिस्तारै बिर्सँदै गयो।

शिक्षा: इमानदारी सबैभन्दा ठुलो धन हो; यसले ढिलो भए पनि मान र अवसर दुवै दिलाउँछ।

ख. परीक्षाको अघिल्लो रात

ओहो, भोलि त वार्षिक परीक्षा सुरु हुँदै छ। घडीमा रातको नौ बजिसकेछ। मैले सबै पाठ दोहोऱ्याएँ कि छैन? गणितका सूत्र त याद छन्, तर विज्ञानको त्यो लामो प्रश्न बिर्सिँए कि? अहँ, आत्तिनु हुँदैन।

अघिल्लो वर्ष पनि यस्तै डर लागेको थियो, तर परीक्षामा मैले राम्रै गरेँ। वर्षभरि नियमित पढेको छु, त्यो मिहिनेत खेर जाँदैन। शिक्षकले पनि भन्नुभएको थियो, परीक्षाको अघिल्लो रात नयाँ कुरा होइन, पढेको कुरा हल्का दोहोऱ्याउनुपर्छ र राम्ररी सुत्नुपर्छ।

तर साथीहरू त अझै पढ्दै होलान्। म अहिले सुतेँ भने पछि पर्छु कि? होइन, थकित दिमागले भोलि झन् बिर्सिन्छ। ठिक छ, अब अन्तिम पटक सूत्र हेर्छु, अनि कलम, प्रवेशपत्र र ज्यामिति बाकस झोलामा राख्छु।

भोलि बिहान आमाको हातको तातो खाना खाएर ढुक्क भएर जान्छु। प्रश्न जस्तो आए पनि शान्त भएर पढ्छु र सजिलोबाट सुरु गर्छु। मैले मिहिनेत गरेको छु; बाँकी परिणाम आफैँ राम्रो आउला।

अङ्क विभाजन

- क: बुँदाका आधारमा कथाको आदि भाग (परिवेश र पात्रको परिचय) र उपयुक्त शीर्षक दिएमा; ख: पात्रको मनको अवस्था र समयको परिवेश खुलाई मनोवाद सुरु गरेमा।
- क: थैलो भेटिनु, मनको द्वन्द्व र थैलो फिर्ता गर्नुलाई घटनाका रूपमा मौलिक ढङ्गले प्रस्तुत गरेमा; ख: डर, शङ्का र आफैँलाई सम्झाउने विचार पालैपालो आफैँसँगको कुराका रूपमा आएमा।
- क: परिणाम र शिक्षा स्पष्ट रूपमा देखाएमा; ख: मनोवाद आत्मविश्वासपूर्ण निष्कर्षमा टुङ्गिएमा।
- दुवैमा: वाक्य गठन, वर्णविन्यास, लेख्य चिह्न र पदसङ्गति शुद्ध भएमा।

व्यावहारिक लेखन — ४ अङ्क

१३. क. **[४]**

मिति: २०८३।१२।०८

श्रीमान् सम्पादकज्यू
..... दैनिक
काठमाडौँ

विषय: धुलोबाट मुक्ति दिलाइदिन ध्यानाकर्षण।

महोदय,

तपाईंको लोकप्रिय दैनिकमार्फत सम्बन्धित निकायको ध्यानाकर्षण गराउन यो चिठी पठाएको छु। नेपालगन्ज उपमहानगरपालिका वडा नं. ११ को बसपार्कदेखि रेल्वे टोलसम्मको दुई किलोमिटर सडक तीन वर्षदेखि कच्ची छ। हिउँदभरि गाडी गुड्दा उड्ने धुलोले सडक छेउका घर, पसल र विद्यालय ढाकिन्छन्। धुलोका कारण बालबालिका र वृद्धवृद्धामा खोकी र दमका बिरामी बढेका छन्; पसलका सामान बिग्रिएका छन् र बाटो हिँड्नसमेत कठिन भएको छ। अतः यस सडकलाई छिटो कालोपत्रे गर्न र तत्कालका लागि नियमित पानी छर्कने व्यवस्था मिलाउन सम्बन्धित निकायको ध्यान जाओस् भन्ने अनुरोध गर्दछु।

भवदीय
रिजवान
नेपालगन्ज-११, बाँके

ख.

रक्तदान कार्यक्रममा ५२ युनिट रगत सङ्कलन

सिद्धार्थनगर, माघ १८। यहाँको श्री जनता माध्यमिक विद्यालयमा आज आयोजित रक्तदान कार्यक्रममा ५२ युनिट रगत सङ्कलन भएको छ। विद्यालयको जुनियर रेडक्रस सर्कलले नेपाल रेडक्रस सोसाइटीको सहयोगमा कार्यक्रम आयोजना गरेको थियो।

कार्यक्रममा शिक्षक, अभिभावक र अठार वर्ष पुगेका स्थानीय युवाले रक्तदान गरे। रक्तदान गर्नुअघि सबैको तौल, रक्तचाप र हेमोग्लोबिन जाँच गरिएको थियो। कार्यक्रमको उद्घाटन गर्दै प्रधानाध्यापकले “रक्तदान महादान हो; एक युनिट रगतले कसैको ज्यान बचाउन सक्छ” भन्नुभयो।

सङ्कलित रगत नजिकको अस्पतालको रक्तसञ्चार केन्द्रमा पठाइएको छ। रक्तदाताहरूलाई प्रमाणपत्र र फलफूल दिइएको थियो। आयोजकले यस्तो कार्यक्रम हरेक वर्ष गर्ने बताएका छन्।

अङ्क विभाजन

- क: मिति, सम्पादकको ठेगाना, विषय र सम्बोधनसहित चिठीको आरम्भ गरेमा; ख: समाचारअनुरूपको शीर्षक र स्थान र मितिसहितको आमुख लेखेमा।
- क: समस्या र त्यसको असर ठाउँको नामसहित स्पष्ट लेखेमा; ख: के, कहाँ, कहिले, कसले, किन र कसरी भन्ने विवरण समेटेमा।

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

- क: समाधानका सुझाव र अनुरोधसहित ‘भवदीय’, नाम र ठेगाना लेखेमा; ख: भनाइ उद्धृत गरी कार्यक्रमको परिणाम र आगामी योजनासहित टुङ्ग्याएमा।
- दुवैमा: औपचारिक भाषा, वाक्य गठन, वर्णविन्यास, लेख्य चिह्न र पदसङ्गति शुद्ध भएमा।

बुँदा टिपोट

२ अङ्क

१४. **[२]**

- नेपालको धेरैजसो बिजुली पानीले टर्बाइन घुमाएर जलविद्युत् केन्द्रबाट निकालिन्छ।
- बिजुली बनाउन ठुलो लगानी र लामो समय लाग्ने भएकाले यसको सही प्रयोग गर्नुपर्छ।
- बत्ती र पङ्खा बन्द गर्ने, एलइडी बत्ती लगाउने र चार्जर निकाल्ने बानीले बिजुली बच्छ।
- बचत गरिएको बिजुली अरूसम्म पुगेर देशको विकासमा सहयोग गर्छ।

अङ्क विभाजन

- प्रतिबुँदा ०.५ का दरले गद्यांशका मुख्य कुरा समेटेका पहिला दुई बुँदा छोटा र स्पष्ट वाक्यमा टिपेमा।
- प्रतिबुँदा ०.५ का दरले गद्यांशका मुख्य कुरा समेटेका अर्का दुई बुँदा छोटा र स्पष्ट वाक्यमा टिपेमा।

सारांश लेखन

३ अङ्क

१५. वैदेशिक रोजगारीको दुई पाटो **[३]**

विदेश गएका युवाले पठाएको पैसाले घर र पढाइ सुध्रिए पनि गाउँमा वृद्ध एक्लिएका, बालबालिका मायाबाट टाढिएका र खेत बाँझिएका छन्। त्यसैले देशमै सिप र रोजगारी बढाउनुपर्छ।

अङ्क विभाजन

- गद्यांशको मूल भाव (युवा रोजगारीका लागि विदेश जानु र त्यसको फाइदा) समेटेमा।
- बेफाइदा (एक्लिएका वृद्ध, मायाबाट टाढिएका बालबालिका, बाँझा खेत) र समाधान (देशमै रोजगारी) समेटेमा।
- करिब एक तृतीयांशमा आफ्नै शब्दमा शुद्ध भाषामा लेखेमा।

बोध उत्तर लेखन

२ × ४ = ८

क. **[४]**

१. बक्खु चिसो हिमाली भेगमा लगाइने बाक्लो लुगा हो, भाङ्ग्रा पहाडमा पाटबाट बुनिने कपडा हो, र धोती तराईमा लगाइने पहिरन हो। यी तीन पहिरनले नेपालका हिमाल, पहाड र तराई तीनै भूभाग र तिनका मान्छेलाई जनाउँछन्। कवितामा तीनै पहिरनले ‘यो मेरै भेष हो’ भन्छन्, र देशले सबैलाई आफ्नै मानेको छ। यसबाट पहिरन, भाषा र संस्कृति फरक भए पनि सबै नेपाली हुन्, र देशमा सबैको उत्तिकै अधिकार छ भन्ने भाव आएको छ। यसरी कविले विविधताबिचको एकता देखाउन यो प्रसङ्ग ल्याएका हुन्।

२. पुराना नापमा आठ माना एक पाथी हुन्छ, त्यसैले मानो रोपेर पाथी फलाउनु भनेको जति लगानी गऱ्यो, त्योभन्दा आठ गुणा उब्जाउनु हो। कविले देशलाई समृद्धिको शिखरतिर लैजान नेपाली जनता कठोर परिश्रम गर्दै छन् भन्ने सपना देखाएका छन्। सारङ्गी रेटेर बजाइन्छ, त्यसैले ‘रेटिँदै’ शब्दले सारङ्गीको गज र किसानको घोटिने मिहिनेत दुवैलाई जोडेको छ। यसले मिहिनेत गरे आफ्नै माटोबाट देश धनी बन्न सक्छ भन्ने आशा जगाउँछ।

अङ्क विभाजन

- १: बक्खु, भाङ्ग्रा र धोतीले हिमाल, पहाड र तराईलाई जनाउने कुरा लेखेमा।
- १: फरक पहिरनबिच सबै नेपाली एक भएको भाव लेखेमा।
- २: ‘मानो रोपी पाथी फलाउनु’ को अर्थ (थोरै लगानीबाट धेरै उब्जनी) लेखेमा।
- २: परिश्रमबाट देश समृद्ध बनाउने सपना लेखेमा।

ख. **[४]**

१. निबन्धका अनुसार करेसाबारीको जमिनलाई सुर्कामा बाँडेर योजनाअनुसार प्रयोग गर्नुपर्छ। बारबन्देज गरेको छेउमा लहरे तरकारी लगाउँदा थाँक्रा दिनु पर्दैन, सुर्काका आली र ड्याङमा जरेबाली र बाटाको छेउछाउमा केराउ जस्ता कोसेबाली लगाउन सकिन्छ। मुख्य बाली भएकै ठाउँमा अर्को तरकारी रोपेर घुसुवा बाली लगाउँदा पहिलो बाली हटाउँदासम्म अर्को बाली तयार हुन्छ। एकै पटक फल्ने तरकारीलाई समय अगिपछि पारेर लगाए वर्षभरि नियमित तरकारी पाइन्छ। यसरी सानो जग्गाको पनि भरपुर उपयोग हुन्छ।

२. फरक मौसममा उही बारीमा फरक फरक बाली लगाउने अभ्यासलाई बाली हेरफेर भनिन्छ, जस्तै: मुला लगाएको बारीमा अर्को मौसममा फर्सी वा साग लगाउनु। सधैँ उही बाली लगाउँदा माटाको गुणस्तर घट्न सक्छ, तर बाली हेरफेर गर्दा माटो उर्वर रहन्छ। माटाको चिसो उम्कन नदिन बिरुवाको फेद वरिपरि धुस्नु, पातपतिङ्गर जस्ता वस्तुले ढाक्ने कामलाई मल्चिङ भनिन्छ। मल्चिङले माटोमा चिस्यान जोगिन्छ र बिरुवालाई धेरै पानी चाहिँदैन। यी दुवै उपायले करेसाबारीको माटो र बाली दुवै स्वस्थ राख्छन्।

अङ्क विभाजन

- १: लहरे, जरे र कोसेबालीलाई ठाउँअनुसार मिलाएर लगाउने उपाय लेखेमा।
- १: घुसुवा बाली वा समय अगिपछि पारेर लगाउने उपाय लेखेमा।
- २: बाली हेरफेर र मल्चिङ दुवैको सही अर्थ लेखेमा।
- २: माटाको गुणस्तर जोगिने र चिस्यान रहने फाइदा लेखेमा।

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

तार्किक उत्तर लेखन

४ अङ्क

१७. मेरो विचारमा कान्छो छोराको निर्णय उसको आफ्नो भविष्यका दृष्टिले बुझ्न सकिने भए पनि बुबाआमाप्रतिको कर्तव्यका दृष्टिले बेठिक थियो। **[४]**

हरेक मान्छेलाई आफ्नो पढाइ, काम र जीवनसाथी रोज्ने अधिकार हुन्छ। अमेरिकामा पढेपछि त्यहीँ राम्रो अवसर पाउनु र मन परेकी केटीसँग बिहे गर्नु आफैँमा अपराध होइन। यस अर्थमा कान्छो खराब मान्छे होइन, समयको लहरमा बगेको युवा हो।

तर कथामा उसको निर्णयले बुबाआमामा पारेको असर निकै गहिरो छ। ठुलो छोरा पहिल्यै परिवारसहित अस्ट्रेलियामा छ; कान्छो पनि उतै बस्ने भएपछि हृदयरोगी रामनाथ र साठी नाघेकी आनन्दी दुवै एक्लिए। सम्पन्न घर, पैसा र सेविका भए पनि आनन्दी छोराहरूको चिन्ताले थलिन्छिन्। कान्छोले यो निर्णय सुनाउँदा बुबाआमासँग सल्लाहसम्म गरेन; त्यसैले रामनाथलाई सन्तानबाट धोका पाएको अनुभव भयो।

आफ्नो भविष्य बनाउँदा बुबाआमालाई बिर्सनु हुँदैन। विदेशमै बसे पनि नियमित आउने, बुबाआमालाई साथ र समय दिने वा उनीहरूको हेरचाहको व्यवस्था मिलाउने हो भने यो पीडा कम हुन सक्थ्यो। त्यसैले निर्णयको रूपभन्दा पनि बुबाआमाको भावना नबुझी गरिएको तरिका नै बेठिक थियो भन्नु उपयुक्त हुन्छ।

अङ्क विभाजन

- कथाको सन्दर्भ (कान्छोको निर्णय र परिवारको अवस्था) स्पष्ट रूपमा लेखेमा।
- बुबाआमा एक्लिनु र आनन्दी थलिनु जस्ता प्रसङ्गलाई आधार बनाएर आफ्नो पक्षको तर्क दिएमा।
- अर्को पक्ष (आफ्नो जीवन रोज्ने अधिकार) केलाएर आफ्नो निष्कर्षको पुष्टि गरेमा।
- वाक्य गठन, वर्णविन्यास, लेख्य चिह्न र पदसङ्गति शुद्ध भएमा।

भावविस्तार वा व्याख्या

४ अङ्क

१८. क. प्रस्तुत पङ्क्ति देवकुमारी थापाको 'भविष्य निर्माण' कथाबाट लिइएको हो। बुबालाई गोली हान्ने जर्मनहरू साह्रै खराब हुन्छन् कि भनेर सोध्दा पार्वतीले छोरा नरेशलाई दुष्ट को हो भनी यसरी बुझाएकी हुन्। यसको अर्थ हो: कुनै देश, जाति वा धर्मका मान्छे जन्मैले दुष्ट हुँदैनन्; अरूलाई दुःख दिने, स्वार्थी भएर आफू मात्र खाने र ठुलाको असल सल्लाह नमान्ने व्यवहार नै दुष्टता हो। यो उत्तरले नरेशको मनबाट जर्मनप्रतिको बदलाको भाव हटायो, र उसले आफैँलाई जाँच्न थाल्यो: म खराब छु कि राम्रो? हाम्रो समाजमा पनि मान्छेलाई जात, भाषा वा ठाउँका आधारमा राम्रो वा नराम्रो भन्ने चलन छ, जसले घृणा बढाउँछ। व्यवहारका आधारमा मान्छे चिन्न सिकाउने यस पङ्क्तिले बालबालिकामा शान्ति, सहयोग र मानवताको भावना जगाउनुपर्छ भन्ने सन्देश दिन्छ। **[४]**

ख. प्रस्तुत पङ्क्ति मोतीलाल पराजुलीद्वारा सङ्कलित 'कालजित र अजङ्गको राक्षसको कथा' बाट लिइएको हो। कालजितको आयु एक वर्ष घटाइदिन वा बढाइदिन अनुरोध गर्न गएको राक्षसलाई भगवान्ले यो कुरा भन्नुभएको हो। यसको अर्थ हो: मान्छेको आयु भावीले जति लेखिदिन्छिन्, त्यति नै हुन्छ; त्यसलाई कसैले घटाउन वा बढाउन सक्दैन। नेपाली लोकविश्वासअनुसार बच्चा जन्मेको छैटौँ दिनको राति भावीले उसको भाग्य लेख्छिन्। कथामा यही विश्वासले कालजितलाई ढुक्क बनायो: भगवान्ले नै आयु फेर्न सक्नुहुन्न भने राक्षसले पनि उसलाई ७९ वर्ष नपुग्दै मार्न सक्दैन। त्यसैले ऊ डर नमानी राक्षससँग भिड्यो। भाग्यमा विश्वास गर्नु एउटा कुरा हो, तर कालजितले त्यसलाई योजना र साहससँग जोडेर गाउँ बचायो; हात बाँधेर बस्ने होइन, बुद्धि र पुरुषार्थ पनि चाहिन्छ भन्ने सन्देश यसले दिन्छ।

अङ्क विभाजन

- पङ्क्तिको सन्दर्भ (पाठ) र शाब्दिक अर्थ खुलाई विषयवस्तु बुझेको देखाएमा।
- पङ्क्तिको भावलाई उदाहरणसहित विस्तार गरेमा।
- पाठको मूल विषयसँग जोडी निष्कर्ष दिएमा।
- वाक्य गठन, वर्णविन्यास, लेख्य चिह्न र पदसङ्गति शुद्ध भएमा।

समीक्षात्मक उत्तर लेखन

७ अङ्क

१९. क. 'स्वाद' ध्रुवचन्द्र गौतमको सामाजिक कथा हो। यसमा कम तलब पाउने सहरिया कारिन्दाको परिवारको तलब आएको एक दिनको कथा छ: किनमेल, सानो झगडा, सापटी मागेर किनेको माछा र त्यसको स्वाद। **[७]**

कथाको सुरुमै व्यङ्ग्य छ। घरमा साबुन सकिएको छ, तर लोग्ने ठुलो भाषण दिन्छ: प्रत्येक गरिबले आफ्नो गरिबीसित घृणा गर्नैपर्छ। गरिबीलाई घृणा गर्ने यत्रो सिद्धान्त बोल्ने मान्छेसँग एउटा साबुन किन्ने पैसा छैन; उसको भाषण वास्तवमा नुहाउनबाट उम्कने बहाना हो। यसरी लेखकले गरिबीको गम्भीर कुरालाई हाँसोमा बेरेर प्रस्तुत गरेका छन्।

अर्को व्यङ्ग्य 'वैष्णव छोरो' को प्रसङ्गमा छ। मासु किन्ने पैसा नभएकाले छरछिमेकमा छोरो पूर्वजन्मको वैष्णव रहेछ, मासु खाँदैन भनी प्रचार गरिएको छ, तर मासु पाएको दिन त्यही छोरो बढी भात खान्छ। यहाँ गरिबीभन्दा गरिबी लुकाउनुपर्ने सामाजिक दबाब झन् पीडादायी हुन्छ भन्ने कुरा हाँसोकै माध्यमबाट आएको छ।

कथाको शीर्षक पनि व्यङ्ग्यात्मक छ। सापटीको पैसाले किनेको रहु माछाको स्वाद परिवारलाई महिनाभरि याद रहन्छ, तर त्यसको ऋण ओखतीका लागि छुट्याएको पैसाबाट तिर्नुपर्ने हुन्छ। यसरी एक दिनको मिठो स्वादसँगै परिवारले गरिबीको तितो स्वाद पनि चाख्छ।

कथाको सरल र बोलीचालीको भाषा, छोटा संवाद र 'बाहिर हाँसो, भित्र पीडा' को शैलीले पाठकलाई हँसाउँदै सोच्न बाध्य बनाउँछ। आज पनि महँगी र कम आम्दानीले थिचिएका परिवार धेरै भएकाले यो व्यङ्ग्य सान्दर्भिक छ, र कथाले गरिबी भाषणले होइन, रोजगारी र योजनाबद्ध खर्चले हट्छ भन्ने सन्देश दिन्छ।

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

ख. 'सत्यमोहन जोशी' नेपाली भाषा, साहित्य र संस्कृतिका अविश्रान्त साधक सत्यमोहन जोशी (वि.सं. १९७७–२०७९) को जीवनी हो। यसमा उनको बाल्यकाल, पढाइ, जागिर, खोज र सम्मानसँगै उनको व्यक्तित्व पनि खुलेको छ।

जोशी सङ्घर्षशील व्यक्ति थिए। पाँच वर्षसम्म बोली नफुटेका, दश वर्ष पुगेपछि मात्र नेपाली भाषा सिकेका बालक पछि त्यही भाषामा करिब तीन दर्जन कृति लेख्ने र नेपाली भाषा सिकाउन चीनसम्म पुग्ने विद्वान् बने। पढाइ बिचैमा छाडेर जागिर खानुपरे पनि उनले अध्ययन रोकेनन्।

उनी साहसी र सिद्धान्तमा अडिग थिए। प्रज्ञा प्रतिष्ठानमा रहँदा गाईजात्रा कार्यक्रम बन्द गराउन दरबारबाट दबाब आयो, तर उनले कार्यक्रम बन्द गरेनन्। उनी खोजी स्वभावका पनि थिए: पुराना सिक्का, अरनिको, भृकुटी र कर्णालीको लोकसंस्कृतिको अध्ययन गरे, र 'लोकसंस्कृति', 'नेपाली राष्ट्रिय मुद्राहरू' र 'कर्णाली लोकसंस्कृति' का लागि तीन पटक मदन पुरस्कार पाए।

उनी कर्मशील र सादा जीवन बिताउने व्यक्ति थिए। गीताको 'कर्मण्येवाधिकारस्ते' लाई मन्त्र मानेर सय वर्ष नाघुन्जेल लेखिरहे, र दौरासुरुवाल र भादगाउँले टोपीमा सधैँ सादा देखिए। नेपाली र नेपालभाषा दुवैको सेवा गर्ने उनी साँचो देशभक्त र भाषाप्रेमी थिए।

यसरी जोशीको व्यक्तित्वले कठिनाइ, दबाब र उमेर कुनै पनि कुराले लगनशील मान्छेलाई रोक्न सक्दैन भन्ने देखाउँछ। निरन्तर र निष्ठापूर्वक काम गरे देशको सेवा गर्न सकिन्छ भन्ने जीवनीको सन्देश आजका युवाका लागि ठुलो प्रेरणा हो।

अङ्क विभाजन

- परिचय: पाठको विधा, लेखक वा विषयमा प्रवेश गरेमा।
- विषयवस्तुको ज्ञान: व्यङ्ग्य वा व्यक्तित्वसँग सम्बन्धित मुख्य प्रसङ्ग पाठका आधारमा देखाएमा।
- विश्लेषण: प्रसङ्गले के बुझाउँछ भनी केलाएर पाठको मूल भावसँग जोडेमा।
- निष्कर्ष: व्यङ्ग्य वा व्यक्तित्वले पाठको सन्देशलाई कसरी सार्थक बनाउँछ भनी निष्कर्ष दिएमा।
- प्रस्तुति: उत्तर आदि, मध्य र अन्त्यको क्रममा अनुच्छेद मिलाएर प्रस्तुत गरेमा।
- मौलिकता: आफ्नै शब्द र तर्कमा, सामाजिक सन्दर्भ जोडेर मौलिक ढङ्गले लेखेमा।
- वाक्य गठन, वर्णविन्यास, लेख्य चिह्न र पदसङ्गति शुद्ध भएमा।

निबन्ध लेखन

७ अङ्क

२०. क. मेरी आमा

[७]

संसारमा मलाई सबैभन्दा धेरै माया गर्ने व्यक्ति मेरी आमा हुनुहुन्छ। मेरो पहिलो शिक्षक, पहिलो साथी र सबैभन्दा ठुलो सहारा उहाँ नै हुनुहुन्छ।

आमाको दिन बिहान चार बजे सुरु हुन्छ। हामी उठ्नुअघि नै उहाँ गाईलाई घाँस हाल्नुहुन्छ, पानी ल्याउनुहुन्छ र खाना पकाउनुहुन्छ। दिउँसो खेतमा काम गर्नुहुन्छ, र साँझ हामीलाई पढ्न बसाउनुहुन्छ। आफू धेरै पढ्न नपाए पनि उहाँ भन्नुहुन्छ, "म पढ्न पाइनँ, तिमीहरू पढेर ठुलो मान्छे होइन, असल मान्छे बन्नू।"

एक पटक म ज्वरोले थलिएको थिएँ। आमा रातभर मेरो छेउमा बसेर निधारमा भिजेको कपडा राखिरहनुभयो। बिहान मैले आँखा खोल्दा उहाँको अनुहारमा थकाइ थियो, तर मलाई देखेर उहाँ मुस्कुराउनुभयो। त्यो मुस्कान म कहिल्यै बिर्सन सक्दिनँ।

आमाले मलाई इमानदार हुन, ठुलालाई आदर गर्न र दुःखमा पनि नआत्तिन सिकाउनुभयो। अब म पनि घरको काममा उहाँलाई सघाउने कोसिस गर्छु। ठुलो भएपछि आमालाई सुख दिने मेरो सपना छ। मेरी आमा नै मेरो जीवनको उज्यालो हुनुहुन्छ।

ख. नेपालका नदी

नेपाल हिमाल, पहाड र तराईको देश मात्र होइन, नदीनालाको देश पनि हो। हिमालबाट पग्लिएको हिउँ र वर्षाको पानीले यहाँका साना ठुला हजारौँ खोलानाला बनेका छन्। यसैले नेपाललाई जलस्रोतमा धनी देश भनिन्छ।

नेपालका प्रमुख नदी कोसी, गण्डकी र कर्णाली हुन्। पूर्वमा कोसी, मध्यमा गण्डकी र पश्चिममा कर्णाली नदी प्रणालीमा धेरै सहायक नदी मिसिन्छन्। यी नदी हिमाल र पहाड हुँदै तराई झरेर दक्षिणतिर बग्छन् र भारतमा गङ्गा नदीमा मिसिन्छन्। यसबाहेक बागमती, कमला, राप्ती र महाकाली जस्ता नदी पनि महत्त्वपूर्ण छन्।

नदी हाम्रो जीवनका आधार हुन्। नदीको पानीले खेतमा सिँचाइ हुन्छ र खानेपानी पुग्छ। तीव्र गतिमा बग्ने नदीबाट जलविद्युत् उत्पादन हुन्छ, जसले घर र उद्योग उज्यालो पार्छ। नदीमा ‍र‍्याफ्टिङ गर्न विदेशी पर्यटक पनि आउँछन्। हाम्रा धेरै तीर्थस्थल र चाडपर्व पनि नदीकिनारसँगै जोडिएका छन्।

तर नदीले बर्खामा बाढी र कटान पनि ल्याउँछन्। सहरका नदीमा फोहोर र ढल मिसाइँदा तिनको पानी प्रदूषित भएको छ। त्यसैले नदी किनारमा वन जोगाउने, फोहोर नफाल्ने र नदीको सही उपयोग गर्ने योजना बनाउनुपर्छ। नदी जोगिए मात्र हाम्रो भविष्य जोगिन्छ।

ग. स्वच्छ खानेपानी

रोग नलाग्ने गरी सफा र पिउनलायक पानीलाई स्वच्छ खानेपानी भनिन्छ। पानी जीवनको आधार हो; हावापछि मानिसलाई सबैभन्दा बढी चाहिने कुरा पानी नै हो।

स्वच्छ पानीले शरीरलाई स्वस्थ राख्छ, तर दूषित पानीले झाडापखाला, हैजा, टाइफाइड र जन्डिस जस्ता रोग फैलाउँछ। यस्ता रोगबाट हरेक वर्ष धेरै बालबालिका बिरामी पर्छन्। त्यसैले खानेपानी सफा हुनु स्वास्थ्यका लागि सबैभन्दा जरुरी छ।

नेपालका धेरै गाउँमा अझै पनि मुहान, कुवा वा खोलाबाट पानी ल्याइन्छ। कतिपय ठाउँमा मुहान टाढा हुँदा महिला र बालबालिकाले घण्टौँ हिँडेर पानी बोक्नुपर्छ। सहरमा पनि पाइपको पानीमा कहिलेकाहीँ ढल मिसिन्छ।

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

पानी स्वच्छ राख्न मुहान वरिपरि फोहोर र दिसा गर्नु हुँदैन, र पानीका भाँडा सधैँ छोपेर राख्नुपर्छ। शङ्का लागेको पानी उमालेर, फिल्टर गरेर वा सरकारले सिफारिस गरेको औषधी हालेर मात्र पिउनुपर्छ। पानीको अनावश्यक खेर फाल्ने बानी पनि हटाउनुपर्छ।

स्वच्छ खानेपानी हरेक नागरिकको अधिकार हो। सरकार, समुदाय र हामी सबैको प्रयासले मात्र सबैका घरमा सफा पानी पुग्न सक्छ। स्वच्छ पानी, स्वस्थ जीवन भन्ने नारालाई हामीले व्यवहारमा उतार्नुपर्छ।

अङ्क विभाजन

- परिचय: शीर्षकअनुसार विषयमा प्रवेश गराउने भूमिका लेखेमा।
- विषयवस्तुको ज्ञान: शीर्षकसँग सम्बन्धित मुख्य कुरा तथ्य वा अनुभवसहित प्रस्तुत गरेमा।
- संयोजन: आदि, मध्य र अन्त्यका अनुच्छेद क्रमैसँग मिलाएर विषयलाई विस्तार गरेमा।
- निष्कर्ष: विषयको सार समेटेर उपयुक्त निष्कर्ष दिएमा।
- प्रस्तुति: कम्तीमा १५० शब्दमा प्रभावकारी शैलीमा प्रस्तुत गरेमा।
- मौलिकता: आफ्नै विचार, अनुभव वा उदाहरणले निबन्धलाई मौलिक बनाएमा।
- वाक्य गठन, वर्णविन्यास, लेख्य चिह्न र पदसङ्गति शुद्ध भएमा।

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking